

Udviklingssekvenser i fremmedsprogstilegnelsen

Johannes Wagner

Docent, Odense Universitet

Sprogtilegnelse i et kognitivt perspektiv

Forskningen i tilegnelse af fremmed- og andetsprog blev til, da Corder i to banebrydende artikler fra 1967 og 1971 forklarede lærnersproget i lyset af moderne lingvistisk teori. Corder brød med den opfattelse at et nyt sprog altid rider på ryggen af tidligere adfærd, dvs. modersmålet. Denne opfattelse havde bestemt fremmedsprogsundervisningen siden 40'erne og havde bl.a. gjort sammenlignende (kontrastiv) sprogbeskrivelse vældig populær, idet man her forsøgte at forklare fejl ud fra forskelle mellem modersmål og fremmedsprog.

Omtrent samtidig havde Chomsky grundlagt et nyt, kognitivt syn på sprog, som her opfattes som et medfødt regelsystem som mennesker råder over. Corders pointe var at også et fremmedsprog fra begyndelsen af kan opfattes som et systematisk regelværk, som dog ikke nødvendigvis er identisk med målsprogets regler. Det viser sig

så som fejl set i forhold til målsprogets normer. Modersmåls- og fremmedsprogstilegnelsen har det til fælles at de skaber dynamiske sprogsystemer; det er systemer, som hele tiden er under forandring og ændrer sig i retning af den målsprogsstandard som læreren er orienteret imod. Fra at have beskæftiget sig med sammenligninger af modersmål og fremmedsprog er forskningen således kommet frem til teorier om dynamiske systemer.

Allerede fra 70'erne kom der teorier om at denne dynamik ikke var tilfældig og kaotisk, men at der faktisk var visse fælles udviklingslinier, som sproglærerne fulgte. En central rolle fik en række undersøgelser som viste at folk der lærte det engelske sprog tilegnede sig visse ordbøjninger i samme rækkefølge, på trods af forskellig sprogbaggrund; f.eks. kunne man påvise at 3. person s på engelske verber tilegnes forholdsvis sent. 50.000 kroner spørgsmålet var nu, hvorfor de gjorde det.

Forskningen var konfronteret med tre opgaver. For det første skulle man efterforske om påstanden om en fælles udviklingslinie overhovedet holdt vand. Hvis ikke det var tilfældet skulle man undersøge, om udviklingslinier i det mindste kunne beskrives for bestemte grupper, f.eks. for lærere med samme modersmål, med samme alder eller i samme sproglige omgivelser. Disse to opgaver var empiriske og handlede om at undersøge elevers sproglige aktivitet. Den tredje opgave var teoretisk: man skulle finde frem til en teori som kunne forklare de fundne udviklingslinier.

Sprogtilegnelsesteorier

70'erne og 80'erne var præget af større og mindre undersøgelser hvor man søgte efter udviklingslinier i fremmedsprogtilegnelse. Der kom forskellige bud på, hvordan sådan en udviklingslinie kunne beskrives (sml. f.eks. Holmen, 1990). Mht. den ovenfor nævnte tredje opgave, den teoretiske begrundelse, tegnede der sig to forskellige indflydelsesrige skoler.

Mange amerikanske forskere fulgte Chomskys senere skrifter og søgte forklaringen på fælles udviklingslinier i sproget selv. Efter denne teoretiske tilgang er det strukturen af den menneskelige sprogfærdighed, den universelle medfødte grammatik, som determinerer tilegnelsen.

Et andet populært synspunkt blev formuleret af en vesttysk forskningsgruppe, som især havde beskæftiget sig med syntaks og som argumenterede

for, at nogle syntaktiske elementer fulgte en fast udviklingslinie, mens andre sproglige elementer kunne variere fra lærer til lærer. ZISA-gruppen (*Zweitsprachenerwerb Italienischer und Spanischer Arbeiter*) (Clahsen, Meisel & Pienemann 1983) fremlægger flere udviklingstrin for tysk som målsprog.

På første trin bruger alle lærere fast ordstilling: *Subjekt - Verbum - Objekt/andre led (SVO)*, f.eks. *hun skal i byen*. Andet trin er kendetegnet ved at lærerne kan udvide kæden ved at sætte et led først eller sidst i sætningen, dvs. kan udvide kædens begyndelse (*XSVOX*), f.eks. *efter arbejdstid hun skal i byen*. På et senere trin kan de flytte elementer i kædens indre, f.eks. flytte subjekt og verbum rundt i spørgende og fremsættende sætninger (*efter arbejdstid skal hun i byen*) og på det sidste trin kan de skelne mellem hoved- og bisætningsordstilling (*fordi hun efter arbejdstid skal i byen*).

Den teoretiske forklaring på denne iagttagelse tog udgangspunkt i psykolingvistiske strategier. F.eks. havde psykolingvistisk forskning beskrevet en strategi hvorefter begyndelsen og afslutningen af sproglige kæder er nemmere at gå til (er mere 'salient') end kædens indre. Udviklingstrin 2 og 3 kunne forklares i forhold til dette princip, hvorefter lærere først lærer at styre yderpunkterne ved den givne SVO kæde. ZISA gruppen havde dermed designet en teori som var baseret på generelle psykolingvistiske strategier. Konsekvensen var radikal: samme tilegnelsesrækkefølge måtte nødvendigvis findes ved indlæringen af alle sprog.

Pienemann argumenterer i en række skrifter (f.eks. Pienemann, under udgivelse) at denne tilegnelsesstruktur faktisk findes i en række sprog hvor man har foretaget systematiske undersøgelser af tilegnelsesrækkefølger (svensk, engelsk, tysk, japansk), dvs. at empirien er i orden. Der skal her bemærkes, at kravet om rækkefølgens universalitet endnu er til diskussion i lyset af et tilegnelsesperspektiv der inddrager en semantisk synsvinkel (Lund 1997). Det står mere sløjt til med underbyggelsen af teorien. Den bygger på transformationsgrammatikken som hverken er lingvistisk eller psykologisk holdbar.

En ny teori for samme empiri

I denne situation kommer Pienemann nu frem med en ny teoretisk begrundelse for ZISA gruppens udviklingslinie. Han tager igen udgangspunkt i generelle psykolingvistiske mekanismer, nærmere bestemt i nyere teorier om sprogproduktion.

Ytringen af en sætning er nødvendigvis lineær, dvs. et element følger et foregående og følges selv af et senere element. Hierarkiet i sætningsproduktionen er derfor ikke kun - som lingvistikens træstrukturer tyder på - vertikal opad til sætningens overordnede struktur, men samtidig horisontal fra tidligere producerede elementer til senere. Tag f.eks. følgende sætninger:

*Jeg ved ikke hvad det hedder på dansk
Jeg kan ikke vide hvad det hedder på vo-
lapyk.*

Når ordet *jeg* er ytret har den talende valgt subjektet i sætningen, og dansk

syntaks kræver at et finit verbum kommer som næste element. Hvis dette er et modalverbum kan der enten senere følge et infinit verbum eller modalverbet kan fungere som hovedverbum.

Den talende bevæger sig gennem sætningen fra begyndelsen til slutningen og hvert ytret element bestemmer hvad der kan komme bagefter. Pienemann tager udgangspunkt i Levelts teorier om taleproduktion (Levelt 1989) hvorefter taleproduktionen har en ganske bestemt kognitiv arkitektur. I denne arkitektur er processer som er relevante for et sætningsled mere basale end dem som berører hele sætningen. Med andre ord tilegnes kongruens i et sætningsled (f.eks. formen af artikel og adjektiv) inden kongruensen mellem sætningsled etableres hos læreren.

I sætningen *Den australske lingvist er forkølet* må den kognitive processering af subjektet være afsluttet inden den ytres idet artiklens køn afhænger af leddets sidste element, substantivet. Genusmarkeringen af artiklen styres af et ord som kommer længere henne i sætningen (substantivet), mens adjektivets bestemte form styres af et element som står foran adjektivet (den bestemte artikel). De processer som sætter de rigtige endelser på subjektledet er dog mere basale end dem som sætter den rigtige endelse på prædikativet f.eks. i sætningen *De australske lingvister er forkølede*, idet markeringen af prædikativet overskrider sætningsledets grænser.

Pienemanns argument er nu, at indlæringen af syntaks er formet af de psy-

kolingvistiske produktionsforholds kognitive arkitektur. Når der hos begynderen ikke er etableret nogen syntaks, dvs. når læreren kun kan styre ord, så bliver den semantiske (begrebmæssige) struktur direkte synlig i ordenes rækkefølge, og læreren bruger en basal ordstilling SVO. Sprogtilegnelse fremadskriden betyder at læreren bedre og bedre kan styre de syntaktiske relationer i og mellem sætningsled.

Pienemann 1997a er en udførlig fremstilling af sprogproduktionens arkitektur og dens indflydelse på lærerens evne til at styre syntaktiske relationer. Tilegnelseslinien knytter derved direkte an til psykolingvistiske betingelser og hverken til universalgrammatik eller til funktionelle faktorer (jvf. Lund 1997). Dermed har Pienemann etableret en teori der igen kan forklare ZISA gruppens tilegnelsessekvens. Teorien falder dog ikke nødvendigvis, hvis se-

kvensen kan falsificeres, idet den kan og skal modificeres i takt med at dens psykolingvistiske baggrundsteori gør fremskridt.

Litteratur

- Clahsen, H., J. Meisel & M. Pienemann:** Deutsch als Zweitsprache. Der Spracherwerb ausländischer Arbeiter. Tübingen: Narr, 1983.
- Holmen, Anne:** Udviklingslinier i tilegnelsen af dansk som andetsprog. Kbh: DLH, 1990 (Københavnstudier i tosprogethed 12).
- Levelt, W.J.M.:** Speaking. From Intention to Articulation. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1989.
- Lund, Karen:** Lærer alle dansk på samme måde? Special-pædagogisk Forlag, 1997.
- Pienemann, Manfred (under udg.a):** Language Processing and Second Language Development. Amsterdam: John Benjamin.
- Pienemann, Manfred (under udg.b):** Comparing L1, L2 and 2L1: Age differences as a function of generative entrenchment. Udkommer i første nummer af det nye tidsskrift Bilingualism.

